

על גבולות הטיעון

פרק 4 סייגים

4.1

(א) זמרי רוק לא אוהבים מוסיקה קלאסית.
(ב) זמרי רוק רבים לא אוהבים מוסיקה קלאסית.

מהו ההבדל בין שני המשפטים? מלה אחת בלבד – ובגלל מלה זו המשפטים מביעים טענות שונות במקצת. איזו טענה חזקה יותר? תלוי. מצד אחד, אפשר לומר שטענה (א) חזקה יותר, מפני שהיא מתייחסת **לכל** זמר רוק, ולכן היא מקיפה יותר ומחייבת יותר. כלומר, מי שטוען (א) טוען **יותר** ממי שטוען (ב), היות ש־(ב) מתייחסת רק **לחלק** מזמרי הרוק הנזכרים ב־(א). מצד שני, ניתן לומר שטענה (ב) חזקה יותר, מפני שיש לה יותר סיכויים להתקבל – קשה יותר לערער עליה. כדי להפריך את (א) די להצביע על זמר רוק אחד האוהב מוסיקה קלאסית; אבל כדי להפריך את (ב) זקוקים להרבה יותר מאשר דוגמת־נגד אחת (או אפילו כמה).

הגדרה

סייג הוא ביטוי במשפט, המסייג – כלומר מגביל – את הטענה המובעת במשפט; אותו משפט ללא הסייג מביע טענה מקיפה יותר או מחייבת יותר – ולכן גם חשופה יותר להתנגדות – מהטענה המסויגת, המובעת במשפט הכולל את הסייג.

דוגמאות:

- (א) **רוב** ההורים לא הבינו.
- (ב) התלמידים **שהשתדלו** הצליחו.
- (ג) **ייתכן** שירד גשם מחר.
- (ד) אבא שלי נוהג **בדרך-כלל** בזהירות.

במקרים רבים מה שמוגבל על-ידי סייג הוא **כמות** הדברים שאליהם מתייחסת הטענה. בדוגמא (א), למשל, הסייג מציין כי מדובר רק בחלק מההורים, לא בכולם. לפעמים מסייגים באמצעות לוואי. כך, דוגמא (ב) מתייחסת רק לתלמידים שהשתדלו, ולא לתלמידים כולם. סייג יכול גם להוריד את רמת הוודאות שבטענה, כמו בדוגמא (ג). יש, למעשה, אין ספור דרכים שבהן סייג יכול להגביל טענה.

הגדרה

דוגמת-נגד היא מקרה מסוים המפריך טענה כללית.

דוגמא:

טענה: כל כוכבי הרוק הם מתחת לגיל ארבעים.

דוגמת-נגד: מיק ג'אגר. (הוא כוכב רוק, והוא כבר עבר את גיל החמישים.)

באמצעות סייגים ניתן לחסן טענה בפני הפרכה על-ידי דוגמאות-נגד. למשל, בהתחשב בדוגמא של מיק ג'אגר מוטב להגיד כך:
כוכבי רוק הם **בדרך-כלל** מתחת לגיל ארבעים.
מובן שמיק ג'אגר אינו יכול לשמש דוגמת נגד לטענה המתוקנת – לפחות לא בפני עצמו. כדי להפריך טענה זו עלינו למצוא מספר גדול דיו של כוכבי רוק שגילם עולה על ארבעים. אם כן, כל ההבדל בין טענה נכונה לבין טענה לא נכונה עשוי להיות סייג. מכאן שלסייגים חשיבות רבה כאשר מנסים לנסח טענות באופן מדויק. האם כל סייג באמת מסייג או מגביל?

4.2

- (א) מיק ג'אגר נולד בליברפול.
- (ב) ודמה לי שמיק ג'אגר נולד בליברפול.

מהו ההבדל בין (א) ל-(ב)? בטענה השנייה יש סייג – 'נדמה לי ש-'. מילולית, סייג זה מגביל את הטענה כך שהיא מתייחסת רק למה שנדמה, לעומת מה שנמצא. אולי ניתן, לחלופין, לומר שהתוכן המילולי של (ב) הוא רק שיש הסתברות סבירה לטענה שמיק ג'אגר נולד בליברפול. אולם, האם סביר תמיד לצפות שמי שמשתמש במשפט (ב) באמת מתכוון לסייג כך או כך את טענתו? כדי לענות על שאלה זו נעשה ניסוי מחשבה. קודם כל נניח שטענה (א) אינה אמיתית – כלומר, שמיק ג'אגר לא נולד בליברפול. נניח עוד, שמשהו בא, בנסיבות האלה, ואומר לנו את (ב), "נדמה לי שמיק ג'אגר נולד בליברפול". אם כן, סביר יהיה לתקן אותו: "סליחה, אתה טועה, כי מיק ג'אגר נולד בלונדון, לא בליברפול". עכשיו, נניח שהוא יגיב כך:

אני טועה? מה פתאום?! ליברפול, לונדון – מה זה משנה? אני אף פעם לא אמרתי שהוא נולד בליברפול – אני אמרתי רק **שנדמה לי** כך. ובאמת כך היה **נדמה לי**. אז מה שאמרתי הוא נכון.

מדוע תגובה כזו נשמעת כסתם התחמקות (והתחכמות)? התשובה פשוטה: בדרך-כלל, מי שאומר משפט בנוסח (ב) מתכוון לטעון את הטענה המובעת במשפט הטפל – מה שבא אחרי ה'נדמה לי ש-' (טענה (א) במקרה הנדון). יכול להיות שהוא מוסיף את הביטוי 'נדמה לי ש-' כדי לציין שקיים איזשהו ספק; אבל בכל מקרה כוונתו אינה לדווח על המתרחש **בראש** שלו, אלא להגיד משהו על הדברים **בעולם** שמחוץ לראשו – על מיק ג'אגר, למשל.

הגדרה

סייג אמיתי הוא סייג שהדובר משתמש בו כשהוא באמת מתכוון לסייג את מה שהוא טוען (בהתאם לאותו סייג). אחרת, אם הדובר משתמש בסייג אף שאינו מתכוון לסייג כך באמת, זהו **סייג מדומה**.

כיצד מבחינים בין סייג אמיתי לבין סייג מדומה? הבחנה זו היא עניין של כוונות הדובר; לכן, כדי להבחין ביניהם יש לבדוק למה הדובר התכוון. ראשית, מבחינים בין הטענה המסויגת, המובעת על ידי המשפט המכיל את הסייג, לבין הטענה הבלתי מסויגת, המובעת על ידי המשפט שיתקבל אם יוסר הסייג (מהמשפט המקורי המכיל אותו). שנית, שואלים: האם התכוון הדובר לטעון את הטענה הבלתי מסויגת, או רק את הטענה המסויגת? אם סביר להניח שהדובר התכוון לטענה הבלתי מסויגת, הסייג הוא מדומה. אבל אם אכן התכוון לטענה

המסויגת, ולא לזו הבלתי מסויגת, הסייג הוא אמיתי.

נניח למשל, שמישהו מביא את הטיעון הבא:

זמרי רוק רבים לא אוהבים מוסיקה קלאסית. לכן, לא כדאי להזמין את

יצחק פרלמן לנגן קונצ'רטו בנשף השנתי של איגוד זמרי הרוק.

במשפט הראשון מופיע הסייג 'רבים'. האם, בשימוש זה, זהו סייג אמיתי או סייג

מדומה? הטענה המסויגת כאן היא זו המובעת על־יד המשפט הראשון כפי שהוא:

זמרי רוק רבים לא אוהבים מוסיקה קלאסית.

לעומת זאת, הטענה הבלתי מסויגת היא זו:

זמרי רוק לא אוהבים מוסיקה קלאסית.

לאיזו משתי הטענות התכוון מחבר הטיעון? כדי לבדוק זאת, נחזור על הבדיקה

שעשינו בדוגמא של מיק ג'אגר. נתאר לעצמנו כיצד היה מחבר הטיעון מגיב לו

הבענו התנגדות לטענה הבלתי מסויגת. נניח, למשל, שמישהו היה אומר לו כך:

מה פתאום? מי אמר שזמרי רוק לא אוהבים מוסיקה קלאסית? עובדה,

אלטון ג'ון מת על מוסיקה קלאסית.

כיצד יגיב מחבר הטיעון? כיצד הייתם מגיבים אתם? תגובה טבעית אחת היא זו:

נכון שאלטון ג'ון אוהב מוסיקה קלאסית. אז מה? אני לא אמרתי שזמרי

רוק אינם אוהבים מוסיקה קלאסית. אמרתי רק שיש זמרי רוק רבים

שאינם אוהבים. וזה נכון, על אף המקרה החריג של אלטון ג'ון. מספיק

שרבים מהם לא אוהבים מוסיקה קלאסית כדי לפסול את הרעיון להביא

נגן של מוסיקה קלאסית לנשף השנתי שלהם.

מתגובה (דמיונית) זו אנו רואים כי סביר להניח שהמחבר אכן התכוון לטענה

המסויגת, ומכאן שהסייג הוא אמיתי.

לעומת זאת, נניח שמישהו מביא טיעון כזה:

אני חושב שראיתי את מאדונה הבוקר בפתח־תקווה. לכן, לא ייתכן

שהיא כרגע בטאיהיטי.

כאן מופיע הסייג 'אני חושב ש-'. האם בשימוש זה הוא אמיתי או מדומה? הטענה

המסויגת היא זו:

המחבר חושב שראה את מאדונה הבוקר בפתח־תקווה.

הטענה הבלתי מסויגת היא זו:

המחבר ראה את מאדונה הבוקר בפתח־תקווה.

לאיזו טענה התכוון מחבר הטיעון? שוב, ניתן לדמיין כיצד יגיב המחבר אם מישהו

יערער על הטענה הבלתי מסויגת. אם מישהו יסביר לו, למשל, שזאת שהוא ראה

בפתח־תקווה היתה רק כפילה של מאדונה, האם הוא יוכל להגיד שהתכוון רק לטענה המסויגת – כלומר, שהוא דיבר רק על מה שהוא חושב, ולא יותר? לאור המסקנה של הדובר, סביר להניח שלא. הוא התכוון כנראה לטענה הבלתי מסויגת, כך שהסייג הוא רק מדומה.

מה עושים עם סייגים כאשר מנתחים טיעונים ומנסחים את הטענות המופיעות בהם? אם מדובר בסייג אמיתי, אין להתעלם ממנו, היות שהוא חלק מהטענה. אך במקרה של סייג מדומה, אין לכלול אותו בניסוח הטענה, משום שהוא אינו באמת חלק ממנה.

תרגילים

1. עבור כל סייג, קבעו אם הוא אמיתי או מדומה:

- (א) מאכלים רבים המכילים סוכר משמינים.
- (ב) לדעתי מתילדה אינה מסוגלת להרים את המזוודה.
- (ג) צ'רלי צועק על כל הפועלים המעשנים.
- (ד) נראה לי שהבחירות תהיינה קשות.

2. מצאו בעתון דוגמא של:

- (א) סייג אמיתי.
- (ב) סייג מדומה.

מבט מלמעלה

מה בין סייגים לטיעונים? טיעונים בנויים מטענות, ולפעמים – במקרה של סייג אמיתי – הטענה מסויגת או מוגבלת באופן מהותי על־ידי הסייג, העשוי למנוע דוגמאות־נגד. עם זאת, ראינו כיצד ניתן להבחין בין סייג אמיתי לבין סייג מדומה, שלמעשה אינו מסייג כלל – כך שאין טעם לכלול אותו כאשר אנחנו מנסחים את הטענה לשם דיון.

